

(Ein Meer hat sich erhoben) című 1848. március 13-tól aprilisig, a *Szörnyű idő...* (Zeit des Entsetzens...) 1848 decemberétől 1849 júliusáig közlik a legfontosabb verseket, de itt is főként a politikus hevületű prózát állítják a középpontba.

A szépirodalmi anyagot *Köpeczi Béla* életrajzot, pályaképet és értékelést egyesítő előszava vezeti be, melyet az egyes fejezetek elé írt bevezető részek, Petőfinek az adott korszakra vonatkozó életrajzi mozzanatai és a korszak politikai—történelmi—kulturális mozgásának ugyancsak a válogatást is végző *Köpeczi Béla* által történt felvázolása tesz még alaposabbá és a magyar kultúra e korszakát nem ismerő külföldi olvasó számára még érthetőbbé.

Martin Remané e kötetbeli műfordításai már másutt is megjelentek. Elismerve azt, hogy Petőfit fordítani minden bizonnyal a legnehezebb feladatok közé tartozhat, mégis meg kell állapítanunk, hogy fordításai csak néha haladják meg a közepes színvonalat. Henriette és Géza Engel prózaátültetései azonban szinte maradéktalanul visszaadják az eredeti szövegek lendületét, hangulatát. A kötetet Kiss József jegyzetei és névmagyarázatai egészítik ki.

Kajtar Mária

Jakov Ignjatović: Szerb rapszódia Válogatta és fordította Csuka Zoltán. Bp. 1973. Európa K. 407 l.

„... a memoáírás sem föladatom. Vanak, akik csupán előkészíthetik az anyagot a történetírás számára.”

Jakov (Jaša) Ignjatović (1822—1889) a szerb regényírás egyik kezdeményezője. Szentendrén született. Neveltetése, Pest közelsége, itteni tanulmányai, baráti köre és sok-sok más tényező határozta meg életének sajátos kettősségét, sőt: ha mai szemmel nézzük, ellentmondásosságát is. Nem kétséges, hogy nemzetének mindvégig hű fia, öntudatos szerb volt, aki — a kor szerb értelmiségére jellemző módon — nyelvhasználatával még nem tudott teljesen elszakadni az elavulóban levő szlavenoszerbtől, de már Vuk Karadžićnak a népnyelvből alkotott új irodalmi nyelve is megtermékenyítette. Ugyanakkor, amikor állandóan és szüntelenül hitvallást tett nemzetiségéről, hű fia volt szülőföldjének is és a magyar hazának is. Tudta, hogy népének hol a helye, ha a haladás irányában akar tartani.

Ismertetésünk első mondata, amelyet ebből az írásból idéztünk, teljes mértékben igaz; nem egy jól megszerkesztett, a műalkotás igényével készült memoárral van dolgunk: a szerző úgy adja elő élete első korszakának

eseményrajzát és belső élményeit, ahogy éppen az eszébe jutnak, néha egészen nyersen, mint a magánember, aki nem olvasóinak, hanem saját használatára ír naplót. Ne firtassuk, hogy mi ebben a szerepjátszás, s mi a nyers valóság; bennünket itt sokkal inkább az érdekel, hogy Ignjatović anyagából mit tud a magyar irodalomtörténetírás felhasználni.

Köztudomású, hogy a modern szerb irodalom általában: a kulturális élet Magyarországon s leginkább Pesten indult el (született újjá) s virágzott is a múlt század első felében. Ignjatović közvetlen közelből szemlélte, sőt: részese volt azoknak az eseményeknek, amelyek a mi romantikánkkal is közvetlen kapcsolatban, illetőleg rokonságban voltak. Itt-ott ezek a kapcsolatok elő-elő is bukkannak az emlékirat lapjain: Ignjatovićnak nem egészen barátságos találkozója Petőfivel, ahol — szerintünk, legalábbis a jelenetet megörökítő mondatokból kiolvashatóan — a mindig túlzásokba eső Lisznyai Kálmán rontotta el a hangulatot; Kis Jánossal (Jovan Jovanović Zmajjal), Petőfi ismert, jeles szerb fordítójával, aki elsőnek *A csárda romjait* ültette át szerbre; tiszteletteljes megemlékezése Deák Ferenc szilárd jelleméről egy derék szerb patrióta jellemzése kapcsán — és i. t.

Mindez csak apróság, amelyet a mikrofilológusoknak érdemes kicéduláznuk. Ha azonban az irodalomtörténetírás feladatául — és éppen nálunk, Kelet-Közép-Európában és főleg a XIX. századdal kapcsolatban — az *eszmétörténet* jelenségeinek vizsgálatát is kitérjük, akkor a könyv legjelentősebb részének azokat a fejezeteit kell tartanunk, amelyekben írójuk 1848-49 viharos eseményeit elemzi. Ignjatović sohasem csatlakozott teljes mértékben a magyar forradalommal és szabadságharcral szemben álló szerb felkeléshez; nem mintha — a kor szóhasználatára szerint — „magyarón” lett volna, hanem egyszerűen csak azért, mert felismerte: hogyan jut a magyarellenes szerb mozgalom a bécsi reakció zsákutcájába. Damjanichot nem tartotta „renégát”-nak, a legnagyobb tisztelettel szól önfeláldozó hőiségéről, amelyet a magyar hadsereg kötelékében a szabadságharcért tanúsított, ugyanakkor meglátta a vitészetet és a kitarást azokban a szerbekben is, akik legtöbbször csak azért szálltak szembe Kossuthékkal mert azok nem oldották meg a nemzetiségi kérdést. Ignjatovićot az intranzigens szerbek fogva tartották Karlócán; ez ellen tiltakozott, sőt lázadott, mégis elvállalta a Vestnik szerkesztőségét. Sikertől Belgrádba jutnia. A korabeli Belgrádnak, számos jelentős és egzotikus figurájának, hazafias szerbjeinek és kalandorainak színes, szuggesztív rajza a könyvnek legérdekesebb része;

a mi művelődéstörténetünk sem nélkülözheti, olyan plasztikusan írja le az akkori Monarchia s a Száva túlsó partján fekvő balkáni város, Belgrád különbségét. Ignjatović itt is hányódik az irányzatok és mozgalmak bonyodalmas szövevényében, amint-hogy nehéz a helyzete akkor is, amikor sikerül Szentendrére s Pestre hazatérnie s szerb létére a Bach-korszak spicli-rendszerével szembeszállva a jobb jövő reményében lavírozni. Ezzel a korszakával kapcsolatban számunkra érdekes — Liszt Ferenc idevágó munkájára emlékeztető — megemlékezése a cigányzene szerezpéről, amely az elke-seredett s haladószerű középneemesi és honorácior társadalomban „tartotta a lelket”. Számos motívumával ébreszti fel bennünk azt a benyomást, hogy ismerte az egykorú magyar irodalmat vagy azzal közös forrásból táplálkozott: csak a fogatával a Dunába rohanó szentendrei szerb úr esetét idézzük, amely annyira emlékeztet Jókai Rab Rábjának hasonló jelenetére.

Érdekes olvasmány. A teljes emlékiratból Csuka Zoltán oly ügyesen válogatta, hogy a szöveg mindvégig összefüggő maradt. A fordítás is jó, szépen gördül, szándékosan adja vissza itt-ott az eredeti szöveg kezdetlegességeit. Az átlag magyar olvasónak mindössze talán a nálunk ismeretlen neveket, fogalmakat megmagyarázó jegyzetek hiányoznak ebből a semmi esetre sem érdek-telen könyvből.

Sziklay László

Lengyel Dénes: Benedek Elek Bp. 1974.
Gondolat K. 277 l.

Benedek Elekkel mindig mostohán bánt a kritika. Legnagyobb vállalkozásáról, a *Magyar mese- és mondavilágról* közreadása után három évvel „érdemleges bírálat — még nem jelent meg” (ő maga panaszkodott ezekkel a szavakkal egyik írásában 1899-ben); legjobb regényeit: a *Huszár Annát*, a *Katalint*, az *Uzoni Margitot* a leányregények sorába iktatták; novelláit, cikkeit hamar elfelejtették. 1920 után sorsa lett fontos a figyelem emberi magatartására és nem alkotásaira irányult. Halálával alakja a legendák világába került.

Az irodalomtörténeti utókor (Várkonyi Nándor, Mezei József, Gergely Gergely) a szelíd mesemondóról szóló példázatot fogadta el, noha a csak meseíró fikciója, az „elskatulyázás” ellen az író maga is, majd halála után irodalomtörténész fia, később Bóka László, legújabbban pedig Balogh Ed-gár emelt szót. Leghatározottabban ő fogal-mazott: Benedek Eleket nem „gyermekszívű poéta”-ként, nem „édes, szirupos, rózsa-

színfelhős, idillikus” alkotóként emlegette, hanem „Ady-elődöt”, „népi harcos”-t, „a szocializmus küszöbéig érő irodalomtörté-neti hős”-t látott benne, olyant, aki „csak a közélet küzdőterén elszenvedett csapások kényszere alatt vonult vissza... a néphez és a gyermekekhez”.

Ebben a vitában Lengyel Dénes könyve, mely Benedek Elek útját először kíséri vé-gig az irodalomtörténet, a néprajzkutatás és a történelmi vizsgálódások eredményeire tá-maszkodva — komoly esemény. A kismono-gráfia értékelése és érvelése egyértelmű: a szerző azt kívánja bizonyítani, hogy Be-nedek Elek egyrészt erös szálakkal kapco-lódott kora mozgalmához, eseményeihez, másrészt pedig képviselőként, majd politikai újságíróként következetesen ugyanazokért a célokért harcolt, mint Ady. Ebből a szem-pontból vizsgálva a mesék és gyűjtemények, de még a meseátültetések is a bizonyító ér-vek sorába kerülnek; az eredeti és a Bene-dek-féle változatok összehasonlításakor ugya-nis kiderül: ha Benedek Elek emberi, erkölcsi ideálja ezt kívánta, akkor a mesealakok raj-zában, néhol még a konfliktus színezésében is eltért az eredetitől. A politikai cikkekből (*Zendülés az Alföldön, A korrupció, Halljátok emberek? Drágul a tudomány, Mandátum-vigécek*), parlamenti felszólalásaiból, meséi-nek szerkesztéséből, azok nyelvi vizsgálatá-ból, regényeinek alapkonfliktusából így áll össze az életműre mint egységre épülő pá-lyarajz. A hatalmasokkal perelő hősök sor-sában a szerző — bár a bizonyító apparátus-ról és a részletes elemzésről néhol lemondott — a népért és a néphez szóló írói program körvonalait mutatja fel.

A kismonográfia felépítése is külön fi-gyelmet érdemel. Lengyel Dénes ugyanis részleteiben és historiájában csak hézagosan ismert világról ad hírt, s ezért — nagyobb közönséghez is szólván — az előadás men-etét meg-megszakítja. A gyermekkort tár-gyalva elmondja a székelység történetét, elsorolja legjelesebb alakjait, néhol szava-kat magyaráz, s ha szükséges — irodalom-történeti summázatot ad. Hangulatosan, az *Édes anyaföldem!* történeteiből ismerős rész-letekkel mutatja be Benedek Elek ifjúkorát, a kollégiumi életet, a szegényebb diákok sorsát. A tanulmányban az önéletrajzi re-gény észrevétlenül olvad a szövegbe; az ere-deti leírást nem zavarja az összefoglalás, az átvett mese hangulatát nem törli meg annak műfaji magyarázata sem. Még fontosabb a kitérőkkel magyarázó elv érvényesítése a népköltési gyűjtés és a politikai étettel való kapcsolat bemutatásánál. Benedek Elek jobb megértéséhez kellett elmondani a XIX. század végén érvényes gyűjtési módszere-ket, le kellett írni a kiadás elveit, fel kellett sorolni a kor politikai szereplőit, történeteit,